

Posudek oponenta bakalářské práce práce

ŠERÁKOVÁ, Barbora. Ortografické uvědomování na počátku vývoje psaní a čtení. Praha: Katedra psychologie PedF UK, 2010. -83 s. + přílohy.

Práce je velmi inteligentní, zajímavá a pečlivá.

Zapadá do určitého směru výzkumu, jehož rozvíjení mi připadá cennější než česká dyslektologie, fakticky bez aspektu kognice a zabývající se stále více sociálním a identitním postavením stále starších údajných "dyslektiků".

Současně mám ale pocit, že si tento evropský výzkumný směr nedává dost práce s konceptuálním ujasněním těch několika jevů čtení, psaní, počítání (např. třídění, zařazení v rámci psaní), pravopis, výslovnost (mluvení), slyšení, a to včetně jejich připojení na oko, ucho, pus, ruku. Vyhlíží to elementárně, primitivně, ale asi by nebylo od věci nakreslit si právě takovou nějakou pojmovou mapu. Jinak dělá provádění těchto výzkumů dojem náhodnosti: bylo v módě fonologické uvědomování (povědomí), FU: teď jako kdyby někoho napadla grafika, a hurá, pravopis, ortografické uvědomování (OU). Dobře, další aspekt.

Ponechávám stranou otázku, zda má smysl vytvořit jeho diagnostiku: stejně se vše bude řešit v rámci "velké normy": děti se musí naučit přečíst nesmyslná a neexistující slova + rychločíst globálně to známé, a to prostě *výukou*. Ponechávám to stranou, protože nezávisle na praktických otázkách může mít výzkum někdy svou vědeckou, teoretickou cenu (taková Ferreiro dělala obrovský výzkum v Mexiku, financovaný zmatenou vládou, a bylo to prakticky úplně k ničemu, nebyla schopná učitelkám skoro nic říct, ale vědecky to bylo přínosné). Na druhé straně je ale výuka pravopisu, včetně učebnic, cvičení, zaměření diktátů dobrým (za sto let utvořeným) indikátorem toho, v čem spočívá specifika českého pravopisu. Pro teoretičtější shrnutí upozorňuji na dílo Josefa Vachka, který se pravopisu věnoval pro češtinu a angličtinu.

Literatura ohledně OU je prezentována s citěním rozporů: někdy jde o OU nezávisle na zápisu, někdy je s ním spojeno: mnoho slov už nedává "českost", "anglickost" ani při pouhém vyslovování. Do věci pak vstupuje ještě transparentnost pravopisu, takže někdy jde spíše o to, pomocí OU vyjádřit rozdíl v čtení zapsaných hlásek vs. slov (t – h – a – t vs. that). To se někdy projeví i v průběžném autorčině textu: "Poznají (děti) například, že slovo může být tvořené pomocí souhlásky a po ní následující samohlásky, ale nemůže být utvořené shlukem pěti souhlásek" (s. 7): předpokládám, že se tím myslí naopak, že děti poznají, aniž by je dokázaly přečíst (vyslovit), natož pak klasifikovat jako samohlásky a souhlásky, že tyhle tvary k sobě nepatří.

Práce je psána v jakémisi obranném (protože evangelizačním) duchu, kde studentka uvádí, že se zeptala i rodičů, zda může s dětmi pracovat, což všechno převáděla do digitální podoby apod., což působí dost křečovitě. Také bych jí doporučoval, ale to je opravdu detail, na nějž reaguji jen proto, že mám dojem, že je v tomto bodě na sebe pyšná, aby svoje překlady z angličtiny, zavádějící u nás novou terminologii, ještě zkontrolovala: "orthographic patterns" jsou spíše "pravopisné konfigurace" než "typické sekvence legálního zápisu" (s. 76), a "invented spelling" bych rozhodně nepřekládal jako "objevené psaní", ale třeba jako "vymyšlený pravopis".

Ze své spíše antropologické zkušenosti bych upozornil na dva jevy, s nimiž jsem se v rámci sledování školní gramotnosti setkal: jednak se zdá, že učitelky říkají dětem, aby psaly, jak slyší – ale pak se ukazuje, že se to musí zapisovat jinak; děti před "pravopisným obratem", aspoň některé, slyší úžasně přesně foneticky a zapisují chybně: např. *Ssto*, když první souhlásky profiluje. To mi připadá zajímavé proto, že by mohlo svědčit o jakési tendenci výuky nabourávat, a možná v jistém ohledu nešťastně, něco získaného předtím v rámci OU (pokud je to už získáno.)

Specifickým problémem českého pravopisu je samozřejmě i/y. Ale možná je zajímavější jeho zapojení do změkčování: z hlediska *systemu* pravopisných prostředků by např. šlo zapsat /dítě/ jako "djítje", "d'ýtje" atd., ale z hlediska *normy, úzu* jen jedna možnost, "dítě", je správná. S normou, územ asi OU trochu pracuje (viz např. pojem "rime"), ale se systémem, to nevím.

Dále: při konstrukci testů OU by se dalo vycházet z oficiální transliterace českých slov, a tu srovnat s pravopisem. Rozdíly jsou obrovské.

To se zdají jen teoretické, nezávazné podněty. Tedy k empirii: proč se v textu neustále, až obsedantně uvádí stáří dětí, dokonce v měsících? Na tom přece vůbec nezáleží: podstatné je, zda, zda umějí číst nebo ne: pak postupují podle jednoho modelu OU nebo jiného. To by byla taková práce to orientačně otestovat? Takhle není jasné, kdy se zkoumalo OU "čisté" a kdy už operující s výslovností a volající si tedy na pomoc možná dokonce ono výchozí slovo před pseudoslovem.

Práci přesto navrhuji "výborně".

Miloš Kučera, 6. 5. 2010